

Peder Munk i Torstensgaard, Vesterris og Staby Kærsgaard, et blad af Vinranke-Munkernes saga.

Af Ole Færch, Aalborg.

Der har levet en række adelslægter af navnet Munk i Danmark. Mest udbredt var tre slægter, som i våbnet førte hhv. tre roser, en guldbjælke i rødt felt, og en med vinranke belagt sølvbjælke i blåt felt. Munk-slægterne træffes tilbage til tidlig middelalder. Bjælke-Munk'erne uddøde i første halvdel af det 16. århundrede, Vinranke-Munk'erne først langt op i det 18. Slægterne tæller både højadel, kongelige justitiare, lensmænd og riddere, men også lavadel. Her følges Peder Munk af Vinrankeslægten, hvis liv var anderledes, end det fremgår af Danmarks Adelsårbog. Han hørte til lavadelen og levede som fæster og var i tjeneste hos den højere adel, men ved at udnytte mulighederne i sin nærhed og ved ægteskab med ældre enker modstod han udviklingen, som gjorde det stadigt sværere for lavadelen at eksistere. Han skrives både "til" Vesterris og Staby Kjærsgaard, men det var lånte fjer, og han blev aldrig ejer af en adelig sædegård.

Figur 1: Vinranke-Munkernes våben, Danmarks Adelsårbog 1905.

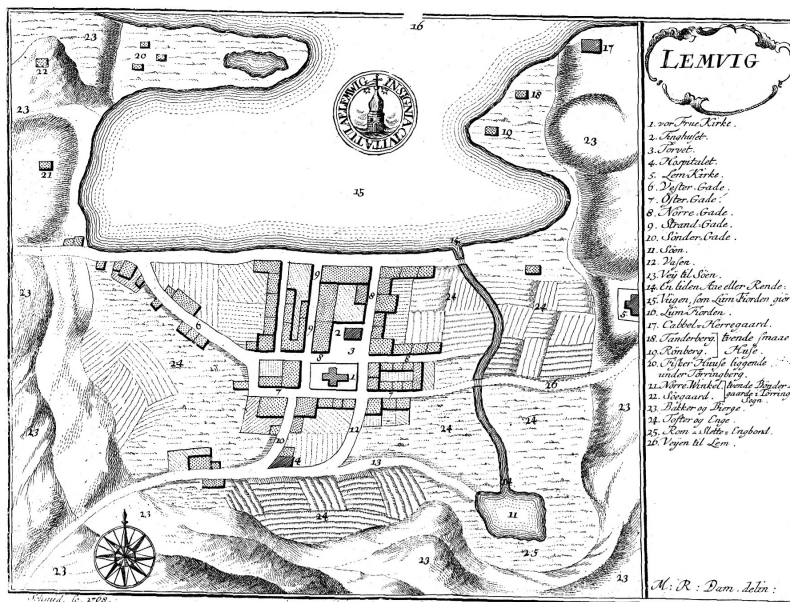
Peder Munk var søn af Peder Sørensen Munk til Haubro i Aars herred og Johanne Nielsdatter, hvis slægt ikke kendes. Peder Sørensen Munk var også gift med Mette Jepsdatter Benderup, hvis søster Maren var gift med Erik Sørensen Juul til Hedegaard. Dette er baggrunden for, at dennes bror Axel Juul 1537 kalder Peder Sørensen Munk sin svoger.¹ Svoger blev dengang brugt i en bredere betydning, end det nu er tilfældet. Peder Munks søskende var Jens Munk til Haubro, død 1636, gift 1. gang med Kirsten Lauridsdatter Seefeld, gift 2. gang med Else Poulsdatter Fredberg, Niels Munk, død 1577, og Bolde Munk, gift 3.8.1578 med den ufrie mand Niels Winther i Beltoft, Slet herred.

Peder Munk i Torstensgaard ved Lemvig

Peder Munk er født omkring 1550, og han døde kort før 13.4.1615 på Staby Kjærsgaard, Staby sogn, Ulfborg herred. Han blev 1580 tilsagt til hyldningen af kong Christian IV.² 1585 var han fæster af Torstensgaard i Nørlem sogn ved Lemvig og var gift med Maren Munk, enke efter Thomas Hjul til Hedegaard, der 17.5.1569 fik brev på Torstensgaard, for sin og hustruens levetid. Jørgen Friis til Vadskærsgaard fik 1585 ved mageskifte med kronen en selvejergård i Lemtorp med et øde byggested kaldet Legaards ejendom samt en anden gård med fiskeri i Skallesø med fem huse på den tilliggende jord. Denne anden gård var Torstensgaard, og Jørgen Friis måtte 29.4.1585, inden han fik skødet, love ikke at fortrænge Peder Munk eller hustru af gården, og at de skulle være fri for ægt og arbejde i fru Marens livstid mod sædvanlig landgilde.

Da Jørgen Friis fik skøde på Torstensgaard 25.8.1585, nævnes Peder Munk som fæster. Det var han også anden påskedag 1586, hvor Jørgen Friis gav hr. Laurids Barck i Lemvig lov til at bruge halvdel af en tofte nord for Skallesø, øst for åen, samt højbjergningen af en toft øst herfor, hvis nordende stødte til adelvejen og sydenden til Peder Munks gård. Peder Munk var sikkert også 25.7.1589 fæster i Torstensgaard jf. en sag om kongetiende af Nør Lem sogn, som var udlagt til Lemvig latinskoles drift men af lensmanden var bortfæstet til Peder Munk for 18 tønder korn. Rektor Christen Sørensen mente, dette var til urimelig fordel for Peder Munk og klagede til kongen. 25.7.1589 fik skolen tillagt kongekorntienden, da Peder Munks fæstebrev "ikke er med nøjagtighed og ret Beretning forhvervet".³

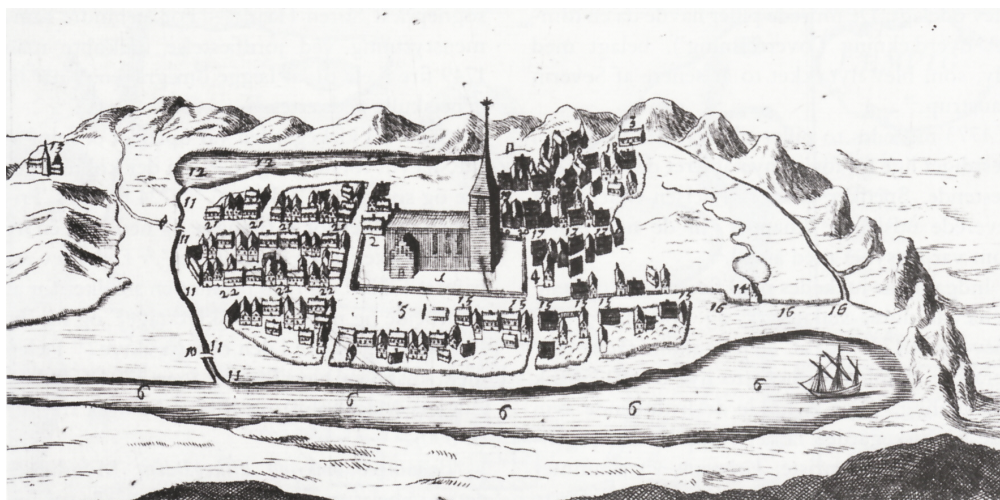
Jørgen Friis blev stævnet til rettertinget 22.5.1604 af lensmanden angående de omtalte fem huse og retten til fiskeri i Skallesø m.v. Han ville også tilholde sig jorden, som husene stod på. I sagen blev fremlagt Peder Munks vidne af Ulfborg herredsting, dateret 18.2.1604, hvoraf det fremgik, at han fæstede Torstensgaard af Christen Skeel til Fussingø (1569-88 lensmand på Bøvling) som havde undt ham at bruge disse huse og oppebære afgiften for hans tjeneste.⁴ Peder Munk var allerede da i rollen som tjenesteadel.

Figur 2: Lemvig efter Erik Pontoppidan, Den danske Atlas, 1768.

Maren Munk er efter *Danmarks Adelsårbog* født senest 1528 og døde mellem 1585 og 1594. Hun var datter af Jens Pedersen Munk, død 1528 i Viborg og Anne Kruse, død 4.10.1534, begravet i Viborg domkirke.⁵ Både Maren Munks og Peder Munks oldeforældre var Gunde Nielsen Munk til Haubro og Karen Nielsdatter Skadeland.

Det er ikke mærkeligt, at Peder Munk optræder i Lemvig. Hans far er sidste gang omtalt 1556 og var i 1585 vel for længst død og moderen nu gift med borgmester Svend Nielsen i Lemvig. Her må Peder Munk have haft sin barndom og ungdom. I en tvist om Bannerslægten's gods, der 7.6.1586 var for kongens retterting, fremlægges et brev, at Jep og Peder Munk i 1585 hver har fæstet en gård, i hhv. Kjøl og Horne, Vennebjerg herred af Otto Banner.⁶ Efter noterne i *Danske Domme* var det Jens Munk og broderen Peder Munk til Vesterris, men det er ikke troligt, at Peder Munk, der 25.8.1585 og anden påskedag 1586 nævnes som fæster i Lemvig, også skulle være fæster i Vennebjerg herred i Vendsyssel.

Figur 3: Lemvig fra nord, Peder Hansen Resens *Atlas Danicus*, 1677, faksimilieudgave 1974. Nr. 12 Skallesø, nr. 11 åen. Øst herfor har Torstensgaard ligget.

Peder Munk i Vesterris i Bislev sogn

8.3.1594 stævnedes Laurids Ebbesen til Tulstrup (Houlbjerg herred) Peder Munk i Vesterris, Mads Nielsen i Nørild, og Christoffer Lauridsens arvinger, Tolle Knudsen til Ulsund, Niels Jacobsen i Nygaard, arvingerne og lavværgeren til fru Karine Lauridsdatter i Vesterris, m.fl. angående en gård i Sahl.⁷ Det er en sag om arvegods, som Peder Munk har ”arvet” med hustruen. Gården tildømmes Laurids Ebbesen.⁸ I 1595 var Peder Munk arving efter Jørgen Daa i Gammelbygaard.⁹ I mange kilder skrives Peder Munk til Vesterris i Testrup sogn i Rinds herred, men det er Bislev sogn, Hornum herred. Vesterris var en stor gård, som af Arrilds tid ejedes af Vitskøl kloster. Efter reformationen overgik den til kronen, der i 1563 tilskødede den til Otto Tygesen Brahe til Knudstrup i Skåne, lensmand på Aalborghus (1518-1571), gift med Beate Bille.¹⁰ Otto Brahes arvinger var børnene Sten, Tycho (astronomen), Jørgen, Margrethe, Axel og Knud. Axel Brahe (1550-1616) var gift med Mette Gøye (-1584), datter af Falk Gøye til Skærsø, (-1554), og Ide Truidsdatter Ulfstand, (-1604). Ides bror, Niels Truidsen Ulfstands datter Sofie Ulfstand, (-1625), gift med Claus Podebusk til Barsebæk, skødede 8.9.1618 Vesterris til Iver Juul til Villestrup.

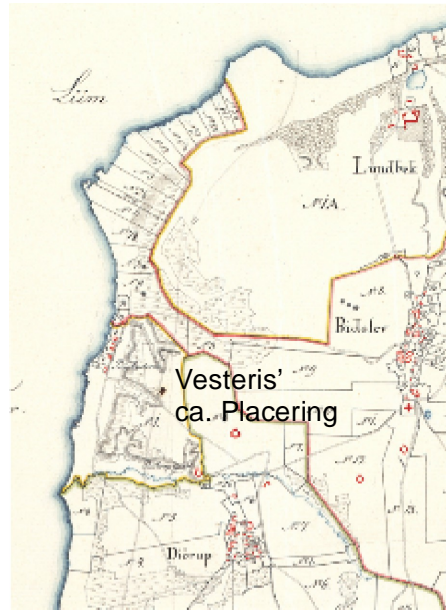
Peder Munk vendte sikkert tilbage i Himmerland, fordi hans hustru var død, og fordi der på Vesterris var et godt parti, Anne Madsdatter Skade. Hun var enke efter Laurids Bertelsen Hørby der døde mellem 3.4. og 21.6.1582. Den 21.4.1583 blev et forbud mod fiskeri i Limfjorden oplæst i Bislev kirke i overværelse af Anne Skade ”til Vesterris”. Hun må da have været enke og søgt at beskytte fiskeriet til Vesterris, som lå nær Limfjorden vest for Lundbæk, der på den tid kun var en bondegård.

Bertel Andersen Hørby skrives 1534, 53, 59, 61 og 68 ”i” men 1550 ”til” Vesterris. Hans søn Laurids Bertelsen Hørby skrives 1568 ”i” men 1581 ”til” Vesterris, og enken Anne Skade 1582 ”til” Vesterris. 1594 skrives Peder Munk ”i” Vesterris. Otto Brahe *kan* have solgt gården til Laurids Bertelsen Hørby. Efter præsteindberetningen 1647, der omtales senere, *besad* Peder Munk og Anne Skade Vesterris. Alt dette tyder på, at disse ”til” var lånte fjer og ikke var udtryk for ejerskab, og at Vesterris gennem familierelationer er gået direkte fra Braherne til Podebuskerne.

Figur 4: Nord- og Vestjylland på Peder Munks tid efter G. Mercator, Iutia Septentrionalis, o. 1595. Tryk udført af Ballermann & Søn, Nørresundby efter originaltryk i privateje.

Ved ægteskabet med Anne Madsdatter Skade rykkede Peder Munk lidt op i graderne, idet han blev gift ind i en familie, der bl.a. omfattede en lensmand. Han blev sikkert også mere velhavende i form af hustruens gods, der ud over gården i Sahl sikkert også omfattede en gård, et bol og et gadehus i Bislev sogn samt fiskestader i Limfjorden ud for Bislev, som hans sønner 3.4.1615 solgte til Ove Juel til Villestrup og Lundbæk.

Figur 5: Udsnit af Formindsket Sognekort over Bislev sogn, efter matrikelkort fra o. 1800. Kort- og Matrikelstyrelsen, kort nr. s06102b.

Peder Munk i Staby Kærgaard

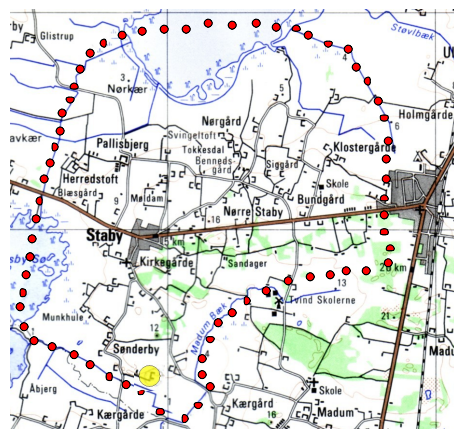
30.4.1602 boede Peder Munk i Kærgaard i Staby sogn ved Nissum fjord. Kongens rentemester fik da befaling om at betale Peder Munk i Kærgaard 35 dlr., som han havde kongens faders breve på.¹¹ Der er lidt af et spring fra Vesteris i Himmerland til Staby sogn ved N. Nissum fjord, men det var faktisk en tilbagevenden til barndomsegnen. Der er kun ca. 35 km fra Staby til Lemvig, og svigerfaderen Mads Nielsen Skade til Østergaard og Strellev Kærgaard boede kun ca. 30 km længere mod syd.

Staby Kærgaard lå 1591 under herregården Tim ifølge en sag om en eng i Sønder Eng i Staby Kærgaards mark, som 1616 var på Ulfborg herredsting og 1619 på Viborg landsting. Knud Gyldenstjerne til Tim stævnedes Jørgen Nielsen i Julsgaard, der af sin far havde fået et skøde af 1541 på engen. Knud Gyldenstjerne fremlagde tingsvidne af Ulfborg herred 22.3.1617, at engen havde fulgt Staby Kærgaard i Mads Mikkelsens tid, i hans søn Thames Madsens livstid, og efter ham Maren Mortensdatter, så længe hun havde gården. Da Peder Munk ”stedte” Staby Kærgaard, lå engen også hertil, og da fæstede Lars Christensen den, og Lars Christensen havde nu brugt den i 13 år. Yderligere at engen havde hørt til Staby Kærgaard og Knud Gyldenstjernes gods i 26 år.¹²

Figur 6: Ulfborg herred, kort fra Wikipedia.

Knud Axelsen Gyldenstjerne døde 1636. Hans datter Lisbeth blev 1630 gift med Mogens Sehested til Holmgaard, og hun må have arvet Staby Kærgaard. Mogens Sehested døde 1657, og ved skiftet efter ham i 1661 tilfaldt Staby Kærgaard datteren Lisbeth, gift med Antoni Reedtz.¹³

Figur 7: Staby sogn, Geodætisk Instituts kort 1982 1:100.000, forstørret. Gul cirkel markerer Staby Kærgaard.

Staby Kærgård var efter matriklen 1664 på 12,2 tdr. og 1682 på 14,9 tdr. hartkorn og 50,8 tdr. land, og det har sikkert ikke været meget anderledes i Peder Munks tid. Med så stort et hartkorn kunne man forvente et større areal. Forklaringen er sikkert, at gården haft store overdrev syd og øst for gården, som kun har kunnet bruges til græsning af stude. Overdrevene blev indregnet med 1 tønne hartkorn for hver 24, 32 eller 40 høveders græsning, afhængigt af om græsningen var god, middelgod eller ond, dvs. dårlig. Adelen og de rige borgere havde fra 1524 til 1788 monopol på opfedning og salg af stude til eksport. Adelen i Vestjylland levede i høj grad af dette. En eksportroute fra Lemvig med kurs mod Ringkøbing gik igennem Madum kun et par kilometer øst for Peder Munks jorder.

Staby sogn blev p.g.a. studeopdræt anset for et af de velstående vestjyske fjordsogne. Der har været ikke færre end fire adelige hovedgårde i sognet, Svendsholm, Pallisbjerg, Brøndbjerg og Staby Kærgaard. Måske er der karakteristisk, at Peder Munk forlod Himmerland, da sildefiskeriet, der uden tvivl gav stor indtægt på Vesterris, var i tilbagegang, og kom til Staby, da studeeksporten var på vej op. Miljøet omkring studeeksport har han kendt fra sin ungdom i Lemvig. Det er ikke undersøgt, men det er vel ikke utænkeligt, at hans stedfar, borgmester Svend Nielsen, var søn af den kendte Lemvigborger og okseeksportør Niels Svendsen, nævnt 1544 og 1551.¹⁴

Peder Munk blev tredje gang gift med Karen Christensdatter Munk, datter af Christen Nielsen Munk til Ørnhoved i Tjørring sogn ved Herning og Marine Eriksdatter Grøn.¹⁵ Karen Christensdatter Munk havde ligesom Peder Munk aner tilbage til Gunde Nielsen Munk og Karen Nielsdatter Skadeland.

Staby Kærgaard blev åbenbart drevet af en forvalter, der boede på gården. I hvert fald skænkede Mads Mikkelsen i Kærgaard 1579 en klokke til Staby kirke, og han optræder 1591 på landstinget.¹⁶ Efter ham var sønnen Thames Madsen i Staby Kærgaard før 1602. På Viborg landsting 29.3.1617 stævnedes Jep Madsen i Staby Kærgaard - uden tvivl også en søn af Mads Mikkelsen - Bølling herreds sandemænd på vegne af Knud Gyldenstjerne til Tim. Mads Mikkelsen og sønnerne synes at have mødt på tinge m.v. for Knud Gyldenstjerne på samme måde som Peder Munk gjorde.

28.8.1604 stævnedes Peder Munk en mand på vegne af Henrik Gyldenstjerne til Åkjær og Møgelkær, og 13.4.1605 var Peder Munk fortsat i Henrik Gyldenstjernes tjeneste.¹⁷ 27.3.1610 fik Elsebeth Juel til Pallisbjerg ejendomsdom på Torkildsdal, Snedegaard og 2 gårde i Sønderby i Staby sogn, som hun ved breve af 1608 havde forhandlet sig til fra Peder Munk og Jesper Braue i Flensborg.¹⁸ Godset havde før tilhørt Birgitte Rosenkrans, Mogens Juels enke. 15.6.1608 fik Peder Munk (ved sin fuldmægtig) dom over Niels Munk efter sin hustru Kirstine Lavrentsdatters! brev for en gæld på 50 rdl.¹⁹ Kirstine Lavrentsdatter er klart en fejlskrift for Karen Christensdatter.

1609 nævnes Peder Munk som fæster af kongetiende af Velling sogn syd for Ringkøbing og af Husby sogn, nabosogn til Staby.²⁰ 16.11.1610 befalede kongen Preben Gyldenstjerne og Ulrik Sandberg at give Peder Munk "til Staby Kærgaard" udskrifter fra tingbøgerne om hans gods i deres len, da Staby Kærgaard i hans fravær var brændt med indbo og ejendomsbreve, så hustru og børn nær var omkommet.²¹ Godset var ikke specificeret, men det var sikkert gårdene i Nissum og i Neder Faldborg.

22.6.1612 var Peder Munk som fuldmægtig for Knud Gyldenstjerne til Tim sammen med dennes hustru, Øllegaard Huitfeldt, på Hald slot ved Viborg for at overvære registrering af slottets tilstand i forbindelse med Knud Gyldenstjernes forlening heraf. Han benævnes her kun ”velagte mand”.²²

Figur 8: Staby kirke, forfatterens foto

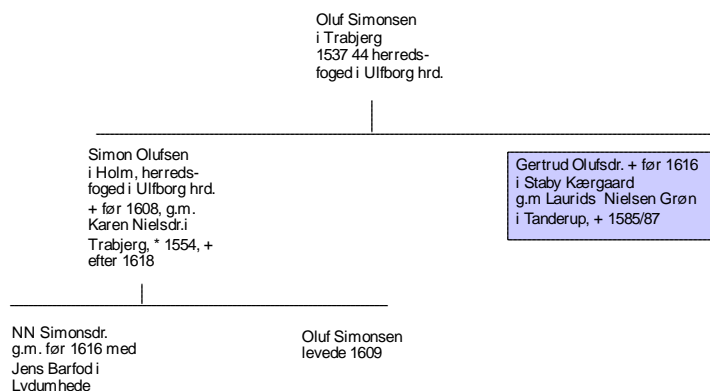
Peder Munks virke i Staby Kærgaard har ikke efterladt sig spor fx i form af et epitafium i kirken. Kirken var på hans tid meget forfalden. Alterbordet var næsten nedfaldet og våbenhuset sunket i grus. Han har åbenbart ikke følt noget for kirken (der ejedes af kronen og administreredes under Mariager kloster len), siden han næsten samtidigt støttede Lemvig kirke med 100 rdl.

Peder Munk døde før 13.4.1615, for denne dag solgte hans sønner det gods i Bislev sogn, som de havde arvet efter deres fader, Peder Munk i Vesterris, til Iver Juul til Villestrup. Peder Munk blev begravet i Bislev kirke, men der er nu ingen gravsten eller andet over ham. Præsten Peder Jørgensen Stub i Kirketerp præstegård indberettede 19.6.1647 om herregårde i sognet og adelige begravelser i kirkerne og oplyste om Bislev kirke: ” Item Welb. s[al]. Peder Munckes och hans s[al]. frues, fru Ane Skades begrauffuelse, som forudm besaad Vesterris her i Sognet, som nu er lagt vnder forne Lundbech”.²³ Peder Munk blev formodentlig begravet i Bislev kirke, fordi hans anden hustru Anne Skade var begravet her.

Retssagerne efter Peder Munk

Jens Barfod i Lydum Hede stævnedes 7.12.1616 på Viborg landsting fru Karen, salig Peder Munks enke, angående en gård i Nissum, som Peder Munk havde købt af fru Karen Nielsdatter i Trabjerg, Gudum sogn. Jens Barfod mente, at Karen Nielsdatter ikke kunne sælge hendes børns fædrene gods. Stævningen gjaldt også resten af en arv, som Jens Barfods hustru og hendes søskende var tilfaldet efter deres ”farsøster, fru Gertrud Olufsdatter, som døde i Staby Kærgård”.²⁴ Dommen lød, at skødet var gyldigt, da det havde været på tinget, og da Karen Nielsdatter var adelig.²⁵ Det fremgår også, at Karen Nielsdatter på Ulfborg herredsting 22.8.1607 med sin søns samtykke havde optaget muld på kniv og givet Peder Munk et uigenkaldeligt skøde på gården i Nissum.

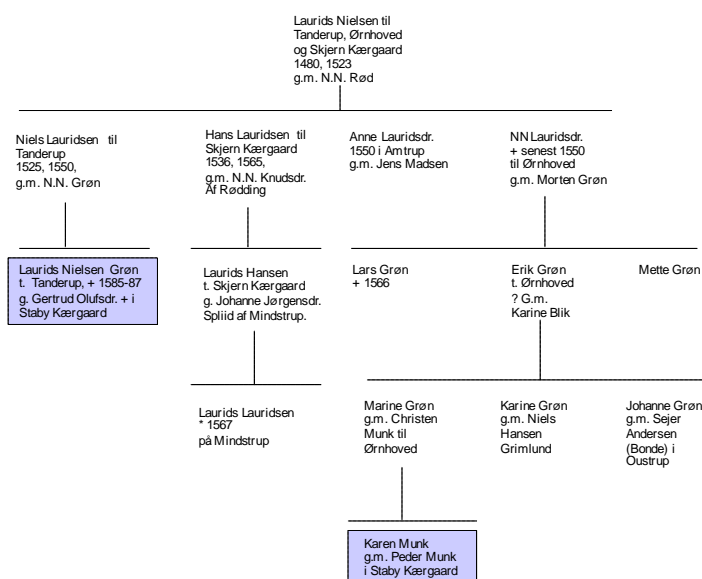
Sagen må forstås sådan, at Jens Barfods hustru er datter af Karen Nielsdatter i Trabjerg og Simon Olufsen i Holm, herredsfoged i Ulfborg herred, død o. 1609. De havde endvidere sønnen Oluf Simonsen, som 1609 sammen med moderen solgte den søndre gård i Trabjerg.²⁶ Gertrud og Simons far, Oluf Simonsen, var også herredsfoged i Ulfborg herred. Karen Nielsdatter i Trabjerg var datter af Niels Andersen i Trabjerg og Kirstine Andersdatter, der var datter af Anders Poulsen i Lund i Roum sogn. Han var af den lavadelige slægt Byrialsen, kendt som ”De Rinds herreds knaber”.²⁷

Figur 9: Gertrud Olufsdatters slægt.

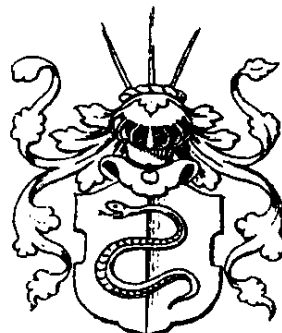
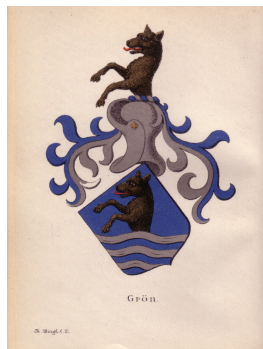
Vi ser nu på Gertrud Olufsdatter, gift med Laurids Nielsen i Tanderup i Snejbjerg sogn ved Herning.²⁸ Laurids Nielsen nævnes 1575, hvor Knud Gyldenstjerne til Vosborg fik kongelig tilladelse til at afkøbe ham ejendommen Tiphede i Ulfborg herred. Det hedder i et brev af 19.6.1582, ”at Malthe Jensen (Sehested til Holmgaard) står i handel med Lars Grøn i Tanderup om Tanderup, Krogstrup og Fonvad, i hvilke der tilkommer kongen nogen rettighed, hvorfor kongen bevilligede Malthe Jensen kronens ret i de tre gårde, og det måtte være ham frit at købe dem af Lars Grøn”.²⁹ Der er ikke tvivl om, at Laurids Nielsen i Tanderup 1575 og Lars Grøn i Tanderup 1582 er samme person. Hans segl var ved hyldningen 13.7.1580 et lodret delt skjold og deri en snog, formodentlig slægten Tanderups våben.³⁰ Laurids Nielsen kaldte sig åbenbart Grøn efter sin mor, men anvendte faderens segl. I en dom fra Viborg landsting 29.7.1581 kaldes Laurids Nielsens hustru ”ærlig og velbyrdig frue Gertrud Olufsdatter”.³¹ Lars Grøn fik 29.4.1585 brev på kronens komtiende af Stavning sogn kvit og frit og 6.2.1587 fik fru Gertrud Olufsdatter, Laurids Grøns enke, brev på samme.³² Ægteparret havde ingen børn.

Peder Munks hustrus morfar var Erik Grøn til Ørnhoved, død ca. 1583, fætter til Laurids Nielsen Grøn til Tanderup, der var gift med fru Gertrud Olufsdatter. Efter dette synes det klart, at Gertrud Olufsdatter i Tanderup døde i Staby Kærgaard. Ifølge Trap Danmark var Gertrud Olufsdatters niece Karen Munk, men det var Karens mor Marine Grøn, der var niecen.³³ Ifølge Trap Danmark ejede både Gertrud Olufsdatter og Peder Munk Staby Kærgaard, men dette er ikke korrekt. Trap Danmarks kilde er Større Danske Gårde, bind VIII, 1936, men her angives ingen kilder. Formodentlig er det oplysningen fra landstingssagen om, at Gertrud Olufsdatter døde i Staby Kærgaard, og det at Peder Munk nogle gange skrives ”til” Staby Kærgaard, der har ført til antagelsen om dette ejerskab.

Figur 10: Lars Nielsen Grøn til Tanderups slægt.

Der er ikke underligt, at Gertrud Olufsdatter var på Staby Kærgaard hos Peder Munk og fru Karen. Hun var jo gift med Laurids Grøn, og hans fætter Erik Grøn var Karen Munks morfar, og alle hendes samtidige i slægten var døde og borte. Det er heller ikke mærkeligt, at Peder Munk handlede med Karin Nielsdatter i Trabjerg, som jo var Gertrud Olufsdatters svigerinde.

Figur 11: Grøn efter Danmarks Adelsårbog 1895, s. 183   Figur 12: Tanderup efter H. Storck, Våbenbog, 1910.

18.1.1617 sagsøgte Peder Munks enke, fru Karen Munk, og hans børn Karen Nielsdatter i Trabjerg, fordi hun uberettiget havde skødet en gård i Neder Faldborg, Haderup sogn, til Christen Jensen i Bredvig i Ørre sogn.³⁴ 15.2.1617 var sagen på landstinget, men blev opsat i 14 dage. ³⁵ 1.3.1617 var sagen igen for. Christen Jensen fremlagde Karen Nielsdatters lovbydelsesvidne af Ginding herredsting af 2.11.1615 på gården samt tingsvidne af samme herredsting 23.11.1615, ifølge hvilket fru Karen Nielsdatter havde skødet gården til Christen Jensen. Rådmand Svend Christensen i Lemvig, der førte sagen for Karen Munk, søgte at bevise, at Karen Nielsdatter var inkompetent til at udstede noget skøde. Det gjorde han ved at fremlægge en herredstingsdom af 21.6.1610, der dømte hende til at betale Peder Munk 400 dlr., som hun skyldte ham, samt en herredstings æskning af 19.7.1610, en landstingsæskning af 19.1.1611 og et rigens rets 15 dages brev af 21.2.1611, som Peder Munk havde fået over fru Karen Nielsdatter for de nævnte 400 dlr. Endelig fremlagde han en uendelig landstingsdom af 22.6.1616, der kendte lovbydsvignet og skødet magtesløse.³⁶ Christen Jensen anførte, at Karen Nielsdatter var adelig, og at landstinget derfor ikke kunne dømme om hendes lovbydsvigners og skøders gyldighed og henviste til en landstingsdom af 2.3.1611, hvor man afviste at dømme over et af Karen Nielsdatter udstedt pantebrev. Landstinget henviste sagen til rettertinget.³⁷ Samme dag, 1.3.1617, var sagen igen for. Der blev fremlagt et vidne af Ginding herred 21.3.1616, at Christen Pedersen i 20 år ikke havde ydet bondeskyld til Karen Nielsdatter men til forskellige bønder og sidst til salig Peder Munk og hans enke. Christen Jensen krævede vidnet dømt magtesløst.³⁸ 2.8.1617 og 17.1.1618 var sagen igen for, men den tilbagevistes til herredstinget. Af sagen 17.1.1618 fremgår, at fru Karen Munk nu skrev sig til Ørnoved i Tørring sogn ved Herning. Hun var da gift med Niels Mogensen Munk til Ørnoved. Hun levede 27.4.1622, men var død før 23.7.1625, hvor Niels Munk blev gift anden gang.

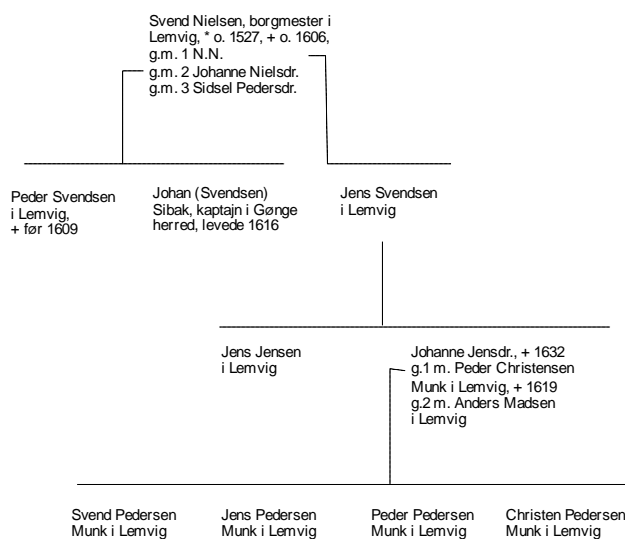
2.8.1617 var en ankesag fra Ulfborg herredsting for landstinget. Peder Munks enke, fru Karen, havde sagsøgt brugerne af Madum Kærgård til ydelse af ægt og arbejde. I sagen blev fremlagt et vidne af Ulfborg herredsting 7.7.1604, at borgmester Peder Pedersen Skriver i Ringkøbing gav Peder Munk en part af Madum Kærgård, som hans hustru Lisbet Iversdatter havde arvet, til brugeligt pant. Ifølge en dom af Ulfborg herredsting 4.11.1615 var pantebrevet ved Peder Munks død lagt i et forseglede skrin og kunne derfor ikke fremlægges. Herredsfogden afviste da kravet. Karen Munk krævede ved byfoged Jens Nielsen i Holstebro dommen kendt magtesløs. Borgmesteren havde nedlagt forbud m.v. som landstinget ophævede, da pantebrevet nu var blevet fremlagt.³⁹

Peder Munks stedfar og halvsøskende

11.6.1606 stævnedes borgmester Svend Nielsen i Lemvig stedsønnen Peder Munk, der havde gjort indsigelse mod hans ægteskab med Sidsel Pedersdatter. Peder Munk mente ikke, at Svend Nielsen burde indgå ægteskab, da han var 79 år, og da Peder Munk selv havde fået et barn med Sidsel Pedersdatter for nogle år siden. Ifølge sagen kom Sidsel Pedersdatter til Svend Niensens hus o. 1595, og Peder Munks mor var død for ca. 6 år siden, altså o. år 1600.⁴⁰ Kongen udstedte 26.1.1609 missiv til byrådet i Lemvig om sammen med Peder Munk til Staby Kærgaard at registrere og opbevare arv til hans halvbror Peder

Svendsen i Lemvig, da denne var udenlands i lovlig bestilling.⁴¹ Det barn, Peder Munk fik med Sidsel Pedersdatter, var sikkert født noget efter, at hun kom til Svend Nielsens hus. Dette peger på, at Peder Munk en tid har boet hjemme i Lemvig, og dette kunne pege på, at Anne Skade døde mellem 1595 og 1602, hvor Peder Munk første gang nævnes i Staby Kærgaard.

Figur 13: Svend Nielsen i Lemvigs slægt.

15.2.1617 blev Christen Jepsen, borger i Lemvig, sagsøgt for arv og gæld efter borgmester Svend Nielsen i Lemvig, hvis enke Sidsel Pedersdatter, han var trolovet med.⁴² Der blev fremlagt en dom af Lemvig rådstue 12.2.1613, at Svend Nielsen havde betalt en broderlod i arv efter Johanne Nielsdatter til hendes søn Peder Munk og sønnesøn Jens Jensen. Sidsel Pedersdatter blev dømt til også at udrede en broderlod til Peder Svendsen og siden skifte efter Svend Nielsen. Peder Munk skulle modtage arven på Peder Svendsens vegne. Ved en kontrakt af samme dag, 12.2.1613, lovede Sidsel Pedersdatter og Christen Jepsen, at de i.h.t. dommen ville give Peder Munk på Peder Svendsens vegne en andel på 200 rdl. i Svend Nielsens gård og ejendom i Lemvig for hans mødrene arv og siden skifte med ham efter hans far. Desuden lovede de at betale Svend Nielsens gæld på 100 rdl. til Peder Munk, som han dog skænkede til Lemvig kirke. En del af fordringen havde Peder Munk arvet fra sin moster Karen Nielsdatter. Efter et vidne af Lemvig byting 7.2.1617 blev Christen Jepsen fordelt (sagsøgt) for disse summer. Han ankede til landstinget, men fik ikke medhold. Sidsel Pedersdatter vidnede juli 1618 i en trolddomssag i Lemvig, at Rasmus Jensen Grenå havde forgjort smørkærningen, da hun for 13 år siden tjente salig borgmester Svend Nielsen.⁴³

Af skiftet efter Johanne Nielsdatter må det konkluderes, at Peder Munk var hendes eneste barn med Peder Sørensen Munk, mens dennes øvrige børn var af ægteskabet med Mette Benderup.

Figur 14: Lemvig 1857. Maleri af J. Gjørup, Lemvig Museum. Der var da ca. 850 indbyggere, men i Peder Munks tid langt mindre.

Peder Munk havde en anden halvbror, Johan Sibak, der 1616 var kaptajn i Gønge herred i Skåne jf. en sag i 1647 på Viborg landsting. Anders Madsen i Lemvig stævnedes brødrene Svend, Jens, Christen og Peder Pedersen, sønner af Peder Christensen Munk i Lemvig, hvis enke, Johanne Jensdatter (+ o. 1632), Anders Madsen havde været gift med. Stævningen angik frit bondegods og købstadsgods, som brødrene gjorde krav på. Johanne Jensdatter var datter af Jens Svendsen, søn af borgmester Svend Nielsen i Lemvig. Det fremgår, at Svend Nielsen i ægteskabet med Johanne Nielsdatter, Peder Munks mor, havde en søn Jan Sibak, som 2.5.1616 havde udstedt et brev, medbesejlet af herredsskriveren i Gønge herred, hvor Jan Sibak havde opholdt sig i mange år. Med brevet overdrog han "af sit gode hjerte" det frie bondegods, købstadsgods og løsøre, han havde arvet efter sin bror Peder Munk i Staby Kærgaard, til Jens Svendsens børn, Johanne Jensdatter og hendes bror Jens Jensen.⁴⁴ Peder Christensen Munk døde 1619, og han fik på dødslejet hustruen til at love, at hun ville stifte et gavebrev på 100 rdl. til "Fattige og Husarme" i byen. Da hun havde aftalt et nyt ægteskab med Anders Madsen, blev dette opfyldt sådan, at hun sammen med manden og Svend Christensen, borger i Lemvig, beholdt pengene. De tre udstedte da 14.8.1619 et brev, der lovede, at de hvert år 7. juli og nytårsaften ville give borgmesteren 6 rdl. til uddeling.

Peder Munks børn

I sit første ægteskab med Maren Jensdatter Munk var der ingen børn. Med Sidsel Pedersdatter i Lemvig havde han et uægte barn, hvis navn ikke kendes. Sidsel Pedersdatter blev senere gift med Peder Munks stedfader, borgmester Svend Nielsen i Lemvig. I sit tredje ægteskab med Karen Christensdatter Munk var der heller ingen børn. Kun i ægteskabet med Anne Nielsdatter Skade var der børn: 1. Niels Munk, født før 1597, død 1647-50. Han var 1599 i Sorø skole, var senere kaptajn, skrev sig 1615 til Serridslevgaard, og boede 1639 på Rosborg. Han skaffede på den tid mange mennesker på bålet for beskyldninger om trolddom. Han måtte en tid forlade landet, da han havde været forlover for menederen Niels Arenfeldt. Niels Munk var første gang gift med Kirsten Jørgensdatter Harbou, anden gang med Sidsel Mortensdatter Skinkel. 2. Laurids Munk, født før 1597, levede 1615. Han og brødrene solgte da faderens gods i Bislev sogn. 3. Enevold Munk, født senest 1597, død 1681, gift med Dorthe Bendixdatter Nordby, født 1636, død 1696. Enevold Munk boede 1661 på Helminggaard, Ulstrup sogn, Aars herred, og solgte da gården til Jørgen Seefeld. 4. Peder Munk, født senest 1595, levede 1634.

Kilder:

- Bricka, C.F.: *Kancelliets brevbøger*. 1885-.
- Danmarks Adelsårbog*, 1905, Munk, s. 292, 1911, Sehested, s. 445.
- Enemark, Poul: *Dansk oksehandel 1450-1550*. 2003.
- Færch, Ole: *Fru Inger i Suldrup, Personalhistorisk Tidsskrift* 2003:2, s. 121.
- Færch, Ole: *Diplomatarium Hornumense, tingsvidner breve og andre dokumenter fra Hornum herred, Nibe og Nørholm birketing 1216-1636*, 2004.
- Jacobsen, J. Søndergaard: *Lemvig Købstads Historie*, Lemvig Museum, 1969.
- Kaae, Alfred, *Staby sogn*. Staby sogneråd. 1972.
- Nielsen, Oluf: *Historisk-Topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding herreder*. 1895.
- Nielsen, Oluf: *Historisk-Topografiske Efterretninger om Skodborg og Vandfuld herreder*. 1894.
- Pedersen, Bjarne Nørgaard: *Uddrag af Viborg landstings dombog 1591*. Privat CD-Rom-udg. 2005.
- Rasmussen, Poul: *Viborg landstings dombøger 1616-1618*. 1965-1986.
- Reitzel-Nielsen, Erik: *Danske Domme*. 1978-83.
- Secher, V.A.: *Kongens Rettertings Domme, 1605-14. 1881-1886*.
Slægten nr. 13/1996, s. 40. Forum for Slægtshistorie.
- Storck, H.: *Dansk Vaabenbog*. 1910.
- Trap: J.P. *Trap, Danmark, Femte udgave*. 1965.
- West, F.J.; *Kronens skøder*, Rigsarkivet. 1908.

Ole Færch, f. 1946, akademiingeniør, HD. Har blandt andet publiceret: *Dagmar Larsen, Nibes ukendte forfatterinde*, 1994, *Færchslægterne i Danmark*, 1998, *Haakon Svensson, en svensk indvandrer i Danmark*, 1999, *Register til K. Gjerding's bog, Hellum Herreds Beskrivelse og Historie*, 2000, *Diplomatarium Hornumense, Tingsvidner, breve og andre dokumenter fra Hornum herredsting, Nibe og Nørholm birketing 1216-1636*, 2004, *Herredsfogeder og skrivere ved Hornum herredsting, Nibe og Nørholm birketing samt Hornum-Fleskum herredsting*, 2006, *Klæstruplund i Vokslev sogn*, 2007, *Gravstenene i Vokslev kirke og Romanske gravsten i og ved Vokslev kirke*, (Himmerland & Kjær herreds årbog 2001 og 2002). Adresse: Under Lien 16, 9000 Aalborg. ole.ferch@stofanet.dk.

Noter:

-
- ¹ Jf. *Danmarks Adelsårbog* 1905 og 1911, *Danske Domme* bind 1, s. 200, Rettertingsdom, Viborg, 1.5.1537.
- ² *Danmarks Adelsårbog* 1905, s. 311.
- ³ J. Søndergaard Jacobsen, s. 23-64.
- ⁴ *Danske Domme* bind 6, s. 302.
- ⁵ *Danmarks Adelsårbog* 1905, s. 308 og *Danske Domme* bind 6, s. 175.
- ⁶ *Danske Domme* bind 4, s. 213.
- ⁷ Rigsarkivet, Danske Kancelli, stævninger.
- ⁸ *Fru Inger i Suldrup, Personalhistorisk Tidsskrift* 2003:2.
- ⁹ Rigsarkivet, Danske Kancelli, stævninger 5.5.1595, jf. *Danmarks Adelsårbog*, 1905. Stævningen har ikke kunnet findes.
- ¹⁰ *Kronens Skøder*, s. 97.
- ¹¹ *Kancelliets brevbøger*, s. 728.
- ¹² Viborg landstings dombog 1619C, s. 80a-84b.
- ¹³ Oluf Nielsen, *Skodborg og Vandfuld herreder*, s. 302.
- ¹⁴ Poul Enemark, bind 1, s. 455.
- ¹⁵ *Danmarks Adelsårbog* 1905, s. 314.
- ¹⁶ *Viborg landstings dombog 1591*, Bjarne Nørgaard Pedersens uddrag, s. 109.
- ¹⁷ *Danske Domme* bind 6, s. 302, 331, 332.
- ¹⁸ Herredagsdombog nr. 22, Fol. 201-204, jf. V.A. Secher, s. 361.
- ¹⁹ Herredagsdombog nr. 20, Fol. 191-192, jf. V.A. Secher, s. 221.
- ²⁰ Bøvling lens regnskab 1609, jf. Alfred Kaae, *Bidrag til Bøvling lens historie, Hardsyssels årbog, bind 49*, s. 46.
- ²¹ *Kancelliets Brevbøger*, s. 303. J. T. 5, 528 b.
- ²² *Eldste Danske Arkivregistratur V*, s. 77.
- ²³ Viborg bispearkiv, Hornum provsti 1647-1804, C2-201.
- ²⁴ *Viborg Landstings dombog 1616 A*, 272r-273r jf. Poul Rasmussen.
- ²⁵ *Viborg Landstings dombog 1617C*, 102v-107r, jf. Poul Rasmussen.
- ²⁶ *Viborg landstings dombog 1617C*, fol. 145b-151a. jf. Poul Rasmussen.

-
- ²⁷ *Slægten nr. 14, 1996*, s. 44. Trabjerg-slægten og Abildtrup-slægten af Ole Bech Knudsen.
- ²⁸ *Slægten nr. 13/1996*, s. 43. Grøn-slægten på Tanderup og Ørnhoved af Ole Bech Knudsen.
- ²⁹ Dr. Oluf Nielsens efterladte sedler, s. 24. http://www.hammerum-herred.dk/pdf/oluf_nielsens_sedler.pdf. Oluf Nielsen angiver ikke kilden hertil, men det må vist uden tvivl være Kronens Skøder 1535-1648, s. 254-255, (med henvisning til Jyske Registre 3, 389), hvor Lars Grøn får skøde på de nævnte ejendomme.
- ³⁰ H. Storck, *Dansk Vaabenbog*, 1910.
- ³¹ Viborg landstings dombog 1581, fol 177b-179b.
- ³² *Kancelliets Brevbøger 1584-1588*.
- ³³ *Trap, Ringkøbing amt*, s. 411.
- ³⁴ *Viborg landstings dombog 1617C*, fol 58r-58v, jf. Poul Rasmussen, s. 136.
- ³⁵ *Viborg landsting dombog 1617C*, 80r-80v, jf. Poul Rasmussen, s. 140.
- ³⁶ Dvs. en ikke endelig dom, hvilket var forbudt, men alligevel blev brugt.
- ³⁷ Viborg landsting 1616C, 102v-107r, jf. Poul Rasmussen.
- ³⁸ *Landstings dombog 1617C*, 117v-119v, jf. Poul Rasmussen, s.149.
- ³⁹ *Viborg Landstings dombog 1617C*, 283r-285v, jf. Poul Rasmussen, s.185.
- ⁴⁰ *Danske Domme* bind 6, s. 398.
- ⁴¹ *Kancelliets Brevbøger 1609-1615*, s. 426.
- ⁴² *Viborg landsting dombog 1617C*, 83v-86v, jf. Poul Rasmussen.
- ⁴³ *Viborg landstings dombog 1618C*, jf. Poul Rasmussen, s. 270.
- ⁴⁴ Viborg landstings dombog 1647C, s. 258.